

тчизняних менеджмент-консультантів. Активізація діяльності вітчизняних консалтингових компаній, удосконалення конфігурації консалтингового ринку за типами його продуктів, споживачами та продуцентами сприятимуть підвищенню рівня бізнес-культури та розвитку конкуренції в країні.

Література

1. Давиденко В. В. Формування та впровадження консалтингового забезпечення підприємств // Проблеми науки. — 2006. — № 7. — С. 32—37.
2. Трофимова О. Введение в управленческий консалтинг // Адреса документа в Інтернеті: <http://www.cfin.ru/consulting/mkintro.shtml>
3. Кремень В. М. Сучасний стан та перспективи розвитку ринку консалтингових послуг // Формування ринкової економіки. Збірник наукових праць. — Випуск 19. — С. 108—116.
4. Духненко В., Дуброва О. Неклассический консалтинг // Адреса документа в Інтернеті: <http://expertra.com/index.php?temp=audit>
5. Озира В. Ю., Лузин А. Е. Консультационные фирмы капиталистических стран по управлению. — М.: Экономика, 1975.
6. Виханский О. С. Система управления производством: новый подход к концепции // Проблемы теории и практики управления. — 1989. — № 2.
7. Рапопорт В. Ш. Диагностика управления: (практический опыт и рекомендации). — М.: Экономика, 1988.
8. Юксвярав Р. К., Хабакук М. Я., Лейманн Я. А. Управленческое консультирование: теория и практика. — М.: Экономика, 1988.
9. Блинов А. О., Бутырин Г. Н., Добренкова Е. В. Управленческий консалтинг корпоративных организаций — М.: ИНФРА-М, 2002. — 192 с.
10. Kennedy Information's «Consulting Service Line Series» // Адреса документа в Інтернеті: <http://www.consultingcentral.com/research/service-line?C=7TNEIvYZI9yVZGN3&G=sdNKvCyY8RhTMkLR>
11. Antoine Veuve-Miry. Survey of the European Management Consultancy Market // Адреса документа в Інтернеті: http://www.mylib.be/projects/feaco/FCKeditor_project/FeacoSurvey%202005_2006%20FINAL.pdf
12. Management Tools and Trends 2007.p Адреса документа в Інтернеті: http://www.bain.com/management_tools/df
13. Мильнер Б. Экономика знаний и новые требования к управлению // Проблемы теории и практики управления. — 2008. — № 1. — С. 111 (С. 108—120).
14. The European MC market. Feaco conference 2007, Warsaw Адреса документа в Інтернеті: http://www.mylib.be/projects/feaco/FCKeditor_project/1_The%20European%20MC%20Market%20-%20A_Veuve-Mery.PDF

Надійшла до редакції: 21.12.2008

УДК 658.8

А. В. Федорченко, канд. екон. наук, доц.,
кафедра маркетингу
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ТА СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ В ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ МАРКЕТИНГУ

У статті досліджуються теоретичні аспекти застосування системного підходу та прийомів системного аналізу в дослідженнях складних економічних систем. Обґрунтовується необхідність їх впровадження в теорію і практику маркетингу на тлі посилення рівня обґрунтування управлінських рішень в умовах невизначеності навколишнього середовища.

Ключові слова: система, системний підхід, системний аналіз, декомпозиція, аналіз, синтез, прийняття рішень, теорія маркетингу.

Вивчення об'єктів та явищ навколишнього світу як систем покликало до життя новий напрям у науці — системний підхід. Відомо, що із загальнонаукового погляду підходом до вирішення певної проблеми вважають спосіб обґрунтування методології її розв'язання, тобто стартовий момент у її вирішенні. Тому на сьогоднішній день системний підхід справедливо вважається методом, що має загальнонаукове значення. Водночас, таке широке розуміння даного поняття призводить до різних його трактовок, що істотно різняться між собою. Єдине, у чому прослідковується узгоджена думка різних авторів, полягає у визнанні складності як головної сутнісної характеристики системних об'єктів, задля дослідження яких і був розроблений системний підхід.

З цього приводу варто також зауважити, що особливості функціонування ринкового механізму в економічній системі суспільства також сприяє всебічному ускладненню взаємодії окремих економічних систем на різних рівнях ієрархії даної глобальної системи. Як наслідок, ускладнюються не тільки самі об'єкти дослідження — економічні системи різних рівнів ієрархії, — але і система вертикальних та горизонтальних зв'язків між ними та в їх межах, де окремі складові також можуть розглядатися як підсистеми нижчого рівня із власними цілями, ресурсами, потребами, зв'язками тощо. Додамо до цього, що у маркетинговій теорії та практиці до даної складної моделі також вводиться необхідність усебічного врахування дії чинників бізнес-довкілля, серед яких ключову роль відіграє споживач як центральна фігура всіх без винятку ринкових процесів. У теорії систем такий вплив називають зовнішнім збудником, що спричиняє необхідність постійних змін у відповідних системах шляхом впливів їх керівної системи на керовану.

Завдяки такому підходу система не розчленовується, у ній відтворюються основні складові елементи, що можуть видозмінюватися залежно від поставлених цілей. Останні, у свою чергу, корегуються відповідно до вимог навколишнього бізнес-середовища. Водночас, як ми вже зазначали, маркетингова практика неодноразово доводила, що саме зовнішнє середовище є визначальним для діяльності фірми в ринкових умовах. Для цього варто лише пригадати кількість товарів-новинок, приречених на комерційний провал, незважаючи на їх глибоке технічне та якісне опрацювання. Тому наведемо два визначення, які, на нашу думку, відтворюють сучасне розуміння системи, зокрема і з погляду маркетингової науки:

Система — це множина елементів, що складають єдність, зв'язків і взаємодій між ними та зовнішнім середовищем, що створюють властиву даній системі цілісність, якісну визначеність і цілеспрямованість (В. І. Мухін) [1, с. 9].

Система — це цілісний комплекс взаємопов'язаних компонентів, що має особливу єдність із зовнішнім середовищем і що являє собою підсистему системи вищого порядку (глобальної). Єдність системи із зовнішнім середовищем визначає її взаємозв'язок із дією об'єктивних економічних законів (Ф. А. Фатхутдінов) [2, с. 135].

Відтак можемо стверджувати, що з позицій маркетингу система менеджменту економічного суб'єкта виконує, окрім традиційних функцій планування, організації, мотивації та контролю, ще й функції розподілу обмежених ресурсів серед своїх структурних підрозділів та делегування відповідних повноважень керівникам нижчих ланок управління згідно зі ступенем важливості завдань, що поставлені на даний момент перед ними.

Іншими словами, нині системний підхід у пізнанні властивостей та об'єктів навколишнього світу зводиться до охоплення всієї сфери пізнання. За своєю сутністю це прямо протилежно зосередженню уваги на певному окремому складовому елементі, що входить до аналізованої сфери. Системний підхід виник як реакція на бурхливий розвиток аналітичних підходів у науці. Отже, він забезпечує можливість проектувати нові дослідження на ґрунті того, що якісно різні об'єкти мають схожі властивості. Однією з важливих його цілей є здатність пояснити навіть той матеріал, який був задуманий та отриманий дослідником без жодного системного підходу.

Найхарактернішою рисою системного підходу є те, що в дослідницькій роботі не може бути аналітичного вивчення часткового об'єкта без точної ідентифікації його ролі у великій системі, до якої він входить як органічний елемент.

Наведемо найпоширеніші його тлумачення [3, с. 152]. Отже, **системний підхід** — це:

- інтеграція, синтез, розгляд різних боків явища чи об'єкта (А. Хол);
- адекватний засіб дослідження і розробки не будь-яких об'єктів, які довільно називають системами, а лише таких, які є органічними цілими (С. Оптнер);
- вираження процедур представлення об'єктів як систем і способів їх розробки (У. Садовський);
- широкі можливості для отримання найрізноманітніших оцінок і думок, передбачає пошуки найрізноманітніших варіантів виконання тієї або іншої роботи із подальшим вибором оптимального варіанта (Д. Бурчфілд);
- прямо протилежний розчленовуванню складної задачі на частини. Навпаки, при цьому свідомо розширюється й ускладнюється задача, доки усі суттєві взаємозв'язки не включаються у її розгляд (Ю. Черняк);
- підхід до дослідження об'єкта (проблеми, явища, процесу) як до системи, у якій виділено елементи, внутрішні та зовнішні зв'язки, що найістотнішим чином впливають на досліджувані результати його функціонування, а цілі кожного елемента визначені виходячи із загального призначення об'єкта [1, с. 60].

Зауважимо також, що спочатку термін «системний підхід» асоціювався із методологічним напрямком філософії; проте з часом його почали використовувати у більш прикладному аспекті як синонім поняття комплексний підхід. На практиці для реалізації системного підходу необхідно передбачити виконання такої послідовності дій [1, с. 61]:

- формулювання завдання дослідження;
- виявлення об'єкта дослідження як системи із навколишнього середовища;
- встановлення внутрішньої структури системи та виявлення зовнішніх її зв'язків;
- постановка цілей перед елементами виходячи з очікуваного результату функціонування усієї системи загалом;
- розробка моделі системи та проведення на ній досліджень.

Тож ми можемо говорити про те, що системний підхід як загальнонауковий метод досліджень використовується для вирішення задач, що мають характер системних, коли об'єкт дослідження подається у вигляді системи. Загалом же системні задачі можуть бути двох типів: системного аналізу чи системного синтезу.

Задача системного аналізу передбачає визначення властивостей системи за відомою їй структурою, а **задача системного синтезу** — визначення структури системи за її властивостями. Іншими словами, це задача створення нової структури, яка повинна бути наділеною бажаними властивостями, а задача системного аналізу — дослідження властивостей вже наявного об'єкта.

При цьому організації як системи не можуть вивчатися окремо від їх учасників, тому що коли, наприклад, люди є елементами системи, то вони можуть або сприяти, або заважати реалізації її призначення. Людський фактор робить системи менш прогнозованими та керованими порівняно з механічними аналогами (штучно створеними системами). Отже, і сама поява та розвиток методів системного аналізу викликані новими рисами в тих проблемах, які наука має розв'язувати в сучасних умовах, а саме:

- зростання масштабу проблем, які підлягають розв'язанню (наприклад, глобалізація) та зростання взаємного їх взаємного впливу;
- великий ризик неефективних витрат та втрат — а це приводить до вимоги ретельно обґрунтовувати відповідні рішення;
- необхідність правильної постановки цілей та формування програми їх досягнення.

Зауважимо, що у спеціальній літературі зустрічається узгоджена думка з приводу сутності системного аналізу. У найбільш узагальненому вигляді його сприймають як методологію розв'язання проблем, що базується на структуризації систем і кількісному порівнянні альтернатив; це логічно пов'язана сукупність теоретико-методологічних положень із царини математики, природничих наук, а також досвіду розробки складних систем, що забезпечує підвищення обґрунтованості вирішення конкретної проблеми [4, с. 19—20]. При цьому у відповідних процесах широко використовується як математичний апарат теорії систем, так і інші кількісні та якісні методи математичної логіки, теорій прийняття рішень, ефективності, інформації, нечітких множин, а також методів штучного інтелекту і методів моделювання. Додамо також, що загальні закономірності функціонування і властивості систем з управлінням виступають предметом вивчення системного аналізу. Системний аналіз відрізняється від інших методів дослідження тим, що:

- враховує принципову складність об'єкта, що досліджується;
- бере до уваги розгалужені та стійкі його взаємозв'язки з оточенням;
- враховує неможливість спостереження низки властивостей об'єкта та до-вкілля;
- ґрунтуючись на відомих властивостях складних систем, дозволяє виявити нові конкретні властивості та зв'язки об'єкта дослідження;
- на відміну від інших методів, у яких точно визначені об'єкти, включає як один з важливих етапів визначення об'єкта, його знаходження чи конструювання;
- у центрі уваги системного аналізу — пошук перетворення складної проблеми на низку простіших, а далі — у послідовність задач, для яких існують методи їх розв'язання.

Цілком зрозуміло, що системний аналіз не протиставляється іншим методам аналізу проблем та прийняття рішень. Новим є синтез у єдиній методології певного взаємопов'язаного кола понять, методів і прийомів, які раніше використовувалися розрізнено у розв'язанні окремих, часткових проблем. Цей комплекс системних понять і методів поширюється на нові сфери — планування та управління. Сила системного аналізу в тому, що він дозволяє розкласти складну проблему на компоненти аж до формулювання конкретних задач, для яких існують методи розв'язання. Водночас завдяки його застосуванню зберігається цілісність досліджуваної проблеми, а тому системний аналіз може ефективно застосовуватися для розв'язання складних проблем, пов'язаних із діяльністю людей. Загальний підхід до вирішення складних проблем управлінського змісту можливо представити у циклічній формі (рис. 1).

Рис. 1. Загальний підхід до розв'язання проблеми у системному аналізі [4, с. 66]

Як бачимо, кінцевим результатом розв'язання проблеми методами системного аналізу буде корегування певної системи, у межах якої виникла проблема, що потребувала свого вирішення. Окрім цього, у згаданих процесах дослідники оперують такими загальнонауковими методами досліджень, як аналіз, синтез, декомпозиція. У деталізованішому вигляді найпоширеніші підходи до вирішення проблем методами системного аналізу знаходимо у роботах Ф. І. Перегудова, Ф. П. Тарасенко, В. І. Спицнадея, С. Янга та ін. [5, с. 276; 3, с. 239]. Узагальнивши погляди різних авторів, ми отримуємо можливість твердити, що загалом вони корелюють із маркетинговою концепцією діяльності підприємства в умовах ринку, яка також досліджує питання прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності бізнес-довкілля. Тому ми можемо говорити, що сучасні управлінські підходи істотним чином були сформовані під впливом різних напрямів, наукових шкіл і течій, у межах яких досліджувалися питання застосування системного аналізу до вирішення складних проблем управлінського змісту. Саме тому коротко розглянемо та узагальнимо головні принципи застосування системного аналізу, які широко представлені у спеціальній літературі [3, с. 217; 4, с. 62 та ін.].

Принцип кінцевої мети. Аналіз слід проводити шляхом з'ясування основної мети досліджуваної системи, яка впливає на її основні властивості, показники та критерії оцінки. При синтезі систем будь-яка спроба зміни або вдосконалення повинна оцінюватися крізь призму досягнення кінцевої мети.

Принцип вимірювання. Для визначення ефективності функціонування системи треба розглядати її як підсистему більшої системи і проводити оцінку зовнішніх властивостей досліджуваної системи щодо цілей та завдань надсистеми.

Принцип еквівіальності. Система може досягти необхідного кінцевого стану за різних початкових умов і різними шляхами.

Принцип єдності. Одночасний розгляд системи як цілого і як сукупності елементів. Принцип зорієнтований на «погляд усередину» системи, на розчленовування її зі збереженням цілісних уявлень про систему.

Принцип зв'язності. Виявлення зв'язків як між елементами системи, так і з її зовнішнім середовищем. Систему слід розглядати як складову іншої системи (суперсистеми чи надсистеми).

Принцип модульної побудови. Можливість замість частини системи досліджувати сукупність її вхідних і вихідних дій (абстрагування від надмірної деталізації).

Принцип ієрархії. Корисне визначення ієрархії частин і їх ранжування, що спрощує розробку системи і встановлює порядок її розгляду.

Принцип функціональності. Пріоритет функції над структурою: будь-яка структура тісно пов'язана із функцією системи та її частин. Тому, надаючи системі нові функції, необхідно переглядати і її структуру, а не намагатися втиснути нову функцію в стару схему. Виконувані функції складають процеси, тому доцільно розглядати окремо процеси, функції та структури. У свою чергу, процеси зводяться до аналізу матеріальних й інформаційних потоків, а також потоків енергії та відповідних змін станів системи.

Принцип розвитку. Урахування можливостей змін у системі, її здібності до розвитку, адаптації, розширення, заміни складових елементів, накопичення інформації. Необхідність урахування історії розвитку системи і наявних тенденцій як основи для визначення закономірностей її функціонування та розвитку.

Принцип децентралізації. Поєднання в складних системах централізованого та децентралізованого управління. При цьому міра централізації повинна бути за можливості мінімальною для забезпечення досягнення потрібної мети.

Принцип невизначеності. Необхідність урахування невизначеностей та випадковостей у системі. Система може бути такою, що структура, функціонування або зовнішні дії не повністю визначені та не підкоряються законам, описаним у теорії ймовірностей.

Як вже попередньо зауважувалося, представлені принципи мають загальнонауковий характер і наповнення. Однак для безпосереднього застосування на практиці необхідне їх наповнення конкретним змістом стосовно особливостей предмета дослідження. У такому випадку ми можемо говорити про те, що залежно від конкретної ситуації чи ступеня складності досліджуваної проблеми ступінь важливості окремих із перерахованих принципів може суттєво варіюватися. Як наслідок, істотним чином можуть відрізнятись і функції системного аналізу.

У загальному вигляді у теорії системного аналізу В. С. Анфілатов, А. А. Ємельянов та А. А. Кукушкін пропонують розглядати їх у вигляді трирівневого дерева функцій, представленого нами на рис. 2. Не вдаючись до розгляду окремих компонентів представленої схеми, що становлять предмет окремих досліджень, лише зауважимо, що на етапі декомпозиції системи досягається її загальне представлення, на етапі аналізу формується деталізованіше представлення системи та її структурних елементів, а на етапі синтезу дослідник повинен розробити заходи щодо вирішення конкретної проблеми. По суті, вони, як правило, стосуються змін в окремих функціях системи (або у термінах маркетингової науки — бізнес-процесах). Водночас, як ми вже зауважували, зміни у функціональній складовій системного аналізу повинні також стосуватися змін і в її структурному плані.

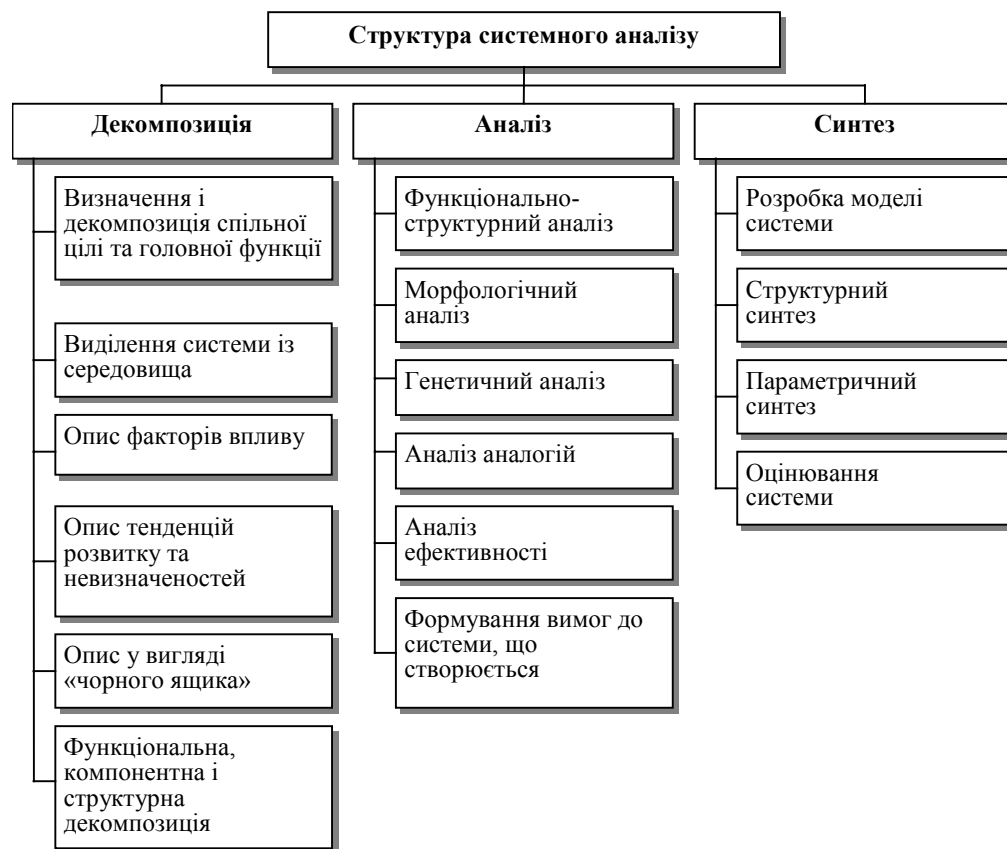

Рис. 2. Дерево функцій системного аналізу [4, с. 67]

Тому нам також необхідно розглянути питання, пов'язане з алгоритмом проведення системного аналізу з урахуванням представлених вище принципів його проведення. З цього приводу відразу зауважимо, що у спеціальній літературі ще й до сьогодні немає єдиного бачення такого алгоритму, тому досить нечасто можливо зустріти і його концептуальне бачення. Водночас різні автори, як, наприклад, Ф. І. Перегудов та Ф. П. Тарасенко, зауважують, що для цього є об'єктивні підстави, пов'язані із творчим характером деяких стадій проведення системного аналізу,

які практично неможливо формалізувати (наприклад, мозковий штурм на етапі генерування ідей) [5, с. 334].

На нашу думку, при розгляді концепцій застосування системного підходу в аналізі складних систем, якими сьогодні є фірми різних галузей економіки, важливо пам'ятати ось про що. В основу сучасного наукового підходу до управління покладено системний метод, який, у свою чергу, істотним чином вплинув як на планування, так і на виконавчу складову системи управління, підвищивши рівень наукового забезпечення прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності ринкового середовища.

Із цього приводу варто пригадати слова відомого американського вченого Д. Кліланда, який писав: «Цінність системного принципу для управління підприємством можливо зрозуміти, розглянувши два аспекти роботи керівника. По-перше, він намагається досягнути максимальної ефективності своєї організації, не допустити, щоби приватні інтереси якогось одного елемента зашкодили загальному успіху. По-друге, він повинен досягати цього в умовах організаційного середовища, яке завжди включає цілі, що суперечать одна одній» [6, с. 32—33]. На нашу думку, такі підходи ще не набули достатнього поширення у маркетинговій теорії та практиці (особливо у контексті застосування маркетингового інструментарію). Ця обставина, у свою чергу, формує перспективний вектор для наших подальших наукових пошуків у напрямі посилення теоретичного базису маркетингової науки загалом та прийняття обґрунтованих управлінських рішень зокрема.

Література

1. Мухин В. И. Исследование систем управления: Учебник [Текст] / В. И. Мухин. — М.: Экзамен, 2002. — 384 с.
2. Фатхутдинов Р. А. Стратегический маркетинг: Учебник [Текст] / Р. А. Фатхутдинов. — М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 2000. — 640 с.
3. Спицнадель В. Н. Основы системного анализа: Учеб. пособ. [Текст] / В. Н. Спицнадель. — СПб.: Издательский дом «Бизнес-пресса», 2000. — 326 с.
4. Анфилатов В. С. Системный анализ в управлении: Учеб. пособ. [Текст] / В. С. Анфилатов, А. А. Ємельянов, А. А. Кукушкин; Под ред. А. А. Ємельянова. — М.: Финансы и статистика, 2002. — 368 с.
5. Перегудов Ф. И. Введение в системный анализ: Учеб. пособ. для вузов [Текст] / Ф. И. Перегудов, Ф. П. Тарасенко. — М.: Высшая школа, 1989. — 367 с.
6. Клиланд Д. Системный анализ и целевое управление [Текст] / Д. Клиланд, В. Кинг; Пер с англ. М. М. Горяинова, А. В. Горбунова; Под ред. И. М. Верещагина. — М.: Советское радио, 1974. — 280 с.

Надійшла до редакції: 27.01.2009

УДК 330.332.336

А. Є. Никифоров, канд. екон. наук, доц.,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розроблена класифікація джерел фінансових ресурсів інноваційної діяльності. Запропонована система методів та інструментів фінансового забезпечення інноваційної діяльності. Рекомендовані зміни і доповнення до законодавства України, спрямовані на підвищення фінансового потенціалу інноваційної діяльності.

Ключові слова: фінансові ресурси, інноваційна діяльність.